

Asia: VN/11810/2021

Vankeuslain ja tutkintavankeuslain muuttaminen

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset kommentit esityksestä ja sen tavoitteista

-

Kommenttinne esitysluonnoksen jaksosta "Keskeiset ehdotukset"

-

Avolaitossijoituksen edellytysten täsmentäminen (muutosehdotukset vankeuslain 4 luvun 9 §:ään ja 6 luvun 1 §:ään)

Esityksen mukaan avolaitossijoituksia arvioidaan keskittymällä nykyistä enemmän rikoksen laatuun ja vangin vaarallisuuteen. Esityksestä jää epäselväksi, millä tavalla ja millä koulutuksella ja missä roolissa olevat henkilöt tekevät vaarallisuuden arviointia. On tiedossa, että suomalaisiin olosuhteisiin tutkitusti sovitettuja vaarallisuusarviomittareita ei ole. Lisäksi kansainvälistenkin mittareiden osuvuus niin sanotussa vaarallisuuden arvioinnissa on enintään suuntaa antavaa. Arviointi tarvitsee lisäksi jatkuvaa kouluttautumista ja käyttäytymistieteellistä erikoisosaamista, jonka lisääntyvä tarve on syytä ottaa huomioon.

Määräaikaisesta avolaitossijoituksesta luopuminen

-

Vangin sähköinen valvonta avolaitoksessa

-

Varmuosastossijoituksen edellytykset

Esityksen mukaan varmuusosastolle sijoittamisen edellytyksenä on, että sijoittaminen on perusteltua rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi, karkaamisyrityksen tai vapauttamisyrittäksen estämiseksi, tai muun vankilan järjestystä ja turvallisuutta vakavasti vaarantavan toiminnan estämiseksi. Varmuosastolle sijoittamisesta on ilmoitettava lääkärille tai muulle terveydenhuollon ammattihenkilölle, ja varmuusosastolle sijoitetun vangin terveydentilaa on tarkoin seurattava.

Esityksestä ei selviä, millaisilla lääketieteellisillä edellytyksillä varmuusosastolle ei voida sijoittaa tai missä tapauksissa sijoitus voidaan terveydenhuollon esityksestä päättää. Esityksessä mainitaan, että sääntely vastaisi jo olemassa olevaa velvollisuutta ilmoittaa eristystilanteista terveydenhuollolle. On kuitenkin epäselvää, minkälainen seuranta terveydenhuollon kuuluu järjestää varmuusosastolla oleville vangeille, sillä sijoitus saattaa nykytilakuvauksen mukaan kestää jopa yli kolme vuotta, jona aikana seurantarvetta todennäköisesti ilmenee useasti. Seuranta selvästi eroaa hyvin lyhytaikaisista eristämistilanteista, joissa terveydenhuolto arvioi lähinnä akuuttia vointia.

Esityksestä ei käy ilmi, miten päätös- tai toimivaltakysymys ratkaistaan silloin, kun lääketieteellinen tarve ja Rikosseuraamuslaitoksen näkemys sijoituksesta varmuusosastolle ovat ristiriidassa.

Tutkintavangin sijoittaminen varmuusosastolle

-

Muut varmuusosastoon liittyvät ehdotukset ja seikat

Eristyksellä ja sen kaltaisilla olosuhteilla on todennetusti haitallisia ja pitkäaikaisia vaikutuksia terveyteen ja mm. itsemurhariski kohoaa eristämisen seurauksena. Ehdotuksessa ei esitetä toimenpiteitä näiden riskien vähentämiseksi tai huomioimiseksi.

Sijoittaminen ulkopuoliseen laitokseen (erityisesti ehdotettu uusi vankeuslain 8 luvun 10 a § edellytyksistä ja vangin velvollisuuksista)

Esityksessä säännellään nykyistä selvemmin edellytykset, joiden perusteella vanki voidaan sijoittaa vankilan ulkopuoliseen laitokseen, joita ovat esimerkiksi päihdekuntoutuslaitokset ja mielenterveyskuntoutusta järjestävät laitokset. Edellytysten – eli motivaation päihdeettömyyteen tai mielenterveyspalvelun soveltuvuuden – arviointi kuitenkin todennäköisesti tarkoittaa nykyistä tiiviimpää yhteistyötä terveydenhuollon ja vastaanottavan laitoksen kanssa. Esityksessä ei arvioida tarkemmin asian vaikutuksia terveydenhuollon roolin lisääntymiseen tai mahdollisia vaikutuksia arkaluonteisten terveystietojen vaihtamisessa.

Esityksessä todetaan, että sääntely mahdollistaa jo nykyisellään alaikäisen vangin sijoittamisen lastensuojelulaitokseen. Asian oikeellisuutta ei ole kuitenkaan tarkasteltu lastensuojelulain (417/2007, LSL) näkökulmasta, ja on epäselvää, miten lastensuojelulaitoksia ja lastensuojelun päätöksentekoa koskeva sääntely soveltuu vankeusrangaistusta suorittaviin alaikäisiin. Esimerkiksi LSL:n mukaisia rajoituksia (LSL11 luku) voidaan soveltaa vain LSL 49.1 §:n mukaisesti sijaishuollossa oleviin lapsiin. On epäselvää, mikä on lastensuojelulaitoksen henkilöstön tai sijoittajavan hyvinvointialueen toimivalta määrätä muita rajoituksia lasten perusoikeuksiin kuin LSL:ssa säädetty. Ei ole myöskään tarkasteltu, miten vankien sijoittaminen lastensuojelulaitokseen vaikuttaa muihin sinne sijoitettuihin lapsiin.

Ulkopuolisen laitossijoittelun valvonta ja ehtojen rikkominen

-

Määräaikainen päätös puhelun kuuntelemisesta

-

Vankilaan ottamisen rajoittaminen

-

Muut muutosehdotukset (teknisluontoiset muutosehdotukset vankeuslakiin ja tutkintavankeuslakiin sekä synnyttävän vangin sitomisen kieltö)

Ehdotuksen mukaan sitomisesta on viipymättä ilmoitettava terveydenhuollon ammattihenkilölle, jos vanki sidotaan väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseksi. Esityksestä ei selviä, millaisia toimintamahdollisuuksia terveydenhuollon henkilökunnalla näissä tilanteissa on ja millaisilla kriteereillä tilannetta arvioidaan. Asiassa ilmenee vastaava toimivaltaepäselvyys kuin varmuusosastosijoituksessa terveydenhuollon ja Rikosseuraamuslaitoksen välillä. Vastaavasti on epäselvää, millaisia resursseja kasvava arviointitarve vaatii terveydenhuollolta ja miten tarvittava osaaminen turvataan.

Erillään pitäminen on varmuusosastosijoitukseen vertautuva tilanne, ja olisi yhdenmukaista muun sääntelyn kanssa, että myös silloin asiasta ilmoitetaan terveydenhuollolle tarvittavan arvion ja seurannan järjestämiseksi.

Muut muutosehdotukset (puolustustilalakia koskeva tekninen muutosehdotus)

-

Ehdotusten vaikutukset yleisesti sekä mahdolliset taloudelliset vaikutukset

Esityksen perusteella syntyy käsitys, että varmuusosastosijoitukset lisääntyvät tulevaisuudessa. Rikosseuraamuslaitos arvioi tarvitsevansa siksi lisää henkilötyövuosia. Esityksessä ei mainita, miten terveydenhuollolle määrättyjen tehtävien vastaavasti oletettava kasvu otetaan huomioon resursoinnissa tai osaamisessa.

Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin sekä ihmisryhmiin

-

Vaikutukset viranomaisiin ja vankilaturvallisuuteen

-

Mahdolliset muut vaikutukset

Hallituksen esitys on puutteellinen siinä, että lapsivaikutusten arviointia eli ehdotuksen mahdollisia vaikutuksia lapsen oikeuksiin ei ole tehty.

Huomionne jaksosta "Suhteesta perustuslakiin ja säätämisjärjestys"

-

Asetusluonnos

-

Mahdolliset muut huomionne esitysluonnoksesta

Vaikka vaarallisuuden käsite mainitaan esityksessä 17 kertaa, käsitteen tarkka luonne jää epäselväksi. On olemassa riski, että elinkautisvankien vapauttamismenettelyssä käytetty termi sekoittuu yhdistelmärangaistuksen yhteydessä käytettyyn termiin tai VAKAVA-kohderyhmän määrittelyssä käytettyyn vaarallisuus-termiin ja edelleen oikeuspsykiatristen arvioiden lääketieteellisiin ja käyttäytymistieteellisiin käsitteisiin. Vaarana on, että erilaiset käyttötilanteet johtavat yksilön kokonaisarvioinnissa riskejä korostavaan ja rajoittavampaan suuntaan kuin olisi aiheellista. Tällöin samoista riskitekijöistä noussut moninkertainen vaaralliseksi toteaminen voi johtaa epätarkoituksenmukaisen pitkiin varmuusosastosijoituksiin tai evätä pääsyn avolaitokseen ja lisätä henkilön kokemaa stigmaa. Voisi olla syytä säätää erikseen vaarallisuuden arvioinnista eri yhteyksissä.

Näkemyksenne voimaantuloajankohdasta

-

Rautanen Mika
Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL - Tutkimuspäällikkö/Turvaosasto